

CDA
1996
6

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

Confrontatie met de Toekomst

Een bezinningsdag over fundamentele vraagstukken voor de toekomst

Congresbundel

CDA

3 februari 1996 - Nijmegen

Aula/Congresgebouw Katholieke Universiteit Nijmegen

CDA
1996
6

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

Confrontatie met de Toekomst

Een bezinningsdag over fundamentele vraagstukken voor de toekomst

Congresbundel

3 februari 1996 - Nijmegen

Aula/Congresgebouw Katholieke Universiteit Nijmegen

BIBLIOTHEEK RU GRONINGEN

1737 3958

Een inleidend woord

Een dag om vooruit te kijken

De vragen waar we anno 1996 voor staan zijn geheel anders dan de problemen waarmee onze ouders te maken kregen. Ook de komende jaren zullen nieuwe vragen op ons afkomen. Vragen die nu reeds hun schaduw vooruit werpen. En waar we nu al aanzetten voor antwoorden op moeten formuleren. Deze antwoorden komen niet vanzelfsprekend in de praktijk van de alledaagse politiek naar voren. Dat vergt soms het inslaan van nieuwe denkwegen, maar in ieder geval van een goede inhoudelijke discussie. Het CDA heeft met het rapport *Nieuwe Wegen, Vaste Waarden* daar een aanzet toe gegeven. In het kader van die discussie is deze dag georganiseerd voor 'Christen-democraten van morgen'.

Ter voorbereiding op de discussie van 3 februari hebben verschillende jonge Christen-democraten gepoogd op de diverse deelterreinen de dilemma's te schetsen waar de samenleving in de komende jaren voor zal komen te staan. Dilemma's die vragen om het maken van fundamentele keuzen.

We zien 3 februari als een dag om eens na te denken over de dilemma's voor de komende tijd. Een dag ook om onze denkkaders te verbreden. Om te proberen achter de tijdshorizon van de komende eeuwwisseling te kijken. Zonder dat er een verkiezingsprogramma wordt geschreven. Zonder ook dat de geschetste ontwikkelingen in deze bundel een uitputtende opsomming vormen en dat de analyses pretenderen de algemene waarheid te bevatten.

De bijdragen en stellingen vormen geen consistent politiek actieprogramma, noch noodzakelijkerwijze de mening van de voorbereidingsgroep en moeten elk afzonderlijk bezien worden. Ze willen aanzetten tot een verdieping van de discussie, die Christendemocraten van morgen vandaag al willen voeren.

Een dag om te praten

Het is de bedoeling dat we op informele wijze met elkaar aan de praat komen. Geen bekende sprekers staan op het programma. Juist van de deelnemers wordt verwacht dat zij de inhoudelijke bijdrage leveren.

Een dag om te luisteren

De dag staat in het teken van de discussie rond het rapport *Nieuwe Wegen, Vaste Waarden*. Van de ideeën die je hier opdoet kun je natuurlijk gebruik maken bij de discussie in de plaatselijke of provinciale CDA-afdeling.

Een dag voor de toekomst

Gezien de grote interesse voor deze dag -er hebben zich veel meer mensen aangemeld dan we kunnen bergen- vraagt deze dag om een vervolg. Op 3 februari zal je ook een vragenformulier krijgen uitgereikt waarop je kunt aangeven waar je interesses naar uitgaan en hoe je verder bij mogelijke vervolgactiviteiten betrokken wilt zijn. Dan kunnen we in de toekomst thematische of regionale bijeenkomsten organiseren.

Een dag om naar uit te kijken

Daarom zien we je graag op 3 februari in de Aula/Congresgebouw van de Katholieke Universiteit te Nijmegen.

Namens de organisatoren:

Willem Jelle Berg

Programma 3 februari 1996

Aula/Congresgebouw Katholieke Universiteit Nijmegen, Comeniuslaan 2, Nijmegen

9.30 *Ontvangst met koffie*

Bij binnenkomst kun je aangeven aan welke deelsessies je wilt deelnemen.

10.00 *Opëning*

Toelichting op de opzet van de dag en op de werkwijze tijdens de workshops,
door de dagvoorzitter *Ad Koppejan*.

10.30 *4 Deelsessies I*

1 Duurzaamheid en Economische ordening*

Gespreksleider: *Hans Huibers*

Opponenten: *Gerda Verburg en Peter Noordhoek*

2 Individu en Samenleving

Gespreksleiders: *Ruth Peetoom en Willem Jelle Berg*

Opponenten: *Wimjan Bos en Froukje de Jonge*

3 Democratie en Participatie

Gespreksleider: *René Paas*

Opponenten: *Wim van de Donk en Jan Willem Sap*

4 Massacultuur en Kennisoverdracht

Gespreksleider: *Titia Lont*

Opponenten: *Berend Kamphuis en Lucas Bolsius*

11.30 *Koffiepauze*

11.45 *4 Deelsessies II*

1 Duurzaamheid en Economische ordening*

Gespreksleider: *Hans Huibers*

Opponenten: *Arjen Jongma en Harro Hoogerwerf (onder voorbehoud)*

2 Individu en Samenleving

Gespreksleiders: *Ruth Peetoom en Willem Jelle Berg*

Opponenten: *Hans Brüning en Marjon Gadella*

3 Democratie en Participatie

Gespreksleider: *René Paas*

Opponenten: *Govert Veldhuyzen en Alex Schoep*

4 Massacultuur en Kennisoverdracht

Gespreksleider: *Lucas Bolsius*

Opponenten: *Petra van der Kwast en Jan-Kees de Jager*

12.45 *Vergroot je eigen netwerk tijdens de lunch*

14.00 *Discussie met gebruik van interactief stelsysteem*

De centrale dilemma's uit de deelsessies komen hierin aan de orde.

Gespreksleiders: *René Paas en Willem Jelle Berg*

Opponenten:

- Duurzaamheid en Economische ordening: *Gerda Verburg en Arjen Jongma*
- Individu en Samenleving: *Wimjan Bos en Marjon Gadella*
- Democratie en Participatie: *Wim van de Donk en Jan Willem Sap*
- Massacultuur en Kennisoverdracht: *Petra van der Kwast en Berend Kamphuis*

16.00 *Afsluiting met aansluitend borrel en live muziek.*

* In deze sessie zullen de aspecten Europese integratie en regionalisatie aan de orde komen

Mondialisering, afkalvende overheidsinvloed en een verantwoordelijke economie

Veel van de grote problemen van vandaag hebben een grensoverschrijdend karakter. Oorzaken en gevolgen van milieuproblemen als het broeikaseffect, de zure regen problematiek en het ozongat gaan nationale grenzen ver voorbij. Ze kunnen dus alleen door een bovennationale aanpak worden aangepakt. Hetzelfde geldt voor het armoedeprobleem. Dat is eveneens een mondiaal probleem, in de zin dat het deels veroorzaakt wordt door de handelsstructuren tussen Noord en Zuid, en dat het gevolgen heeft voor internationale stabiliteit en voor het milieuprobleem.

De vraag is bij al deze grote problemen: hoe en door wie kunnen ze nog worden aangepakt? Nationale overheden lijken onmachtig tegenover zulke vraagstukken. Bedrijven zitten door de internationale concurrentie in een tredmolen van 'steeds maar meer'. En het aanspreken van individuele mensen op hun verantwoordelijkheid lijkt met het oog op deze grensoverschrijdende problemen bij voorbaat kansloos. Een verantwoordelijke samenleving vraagt een bedrijvigheid die de middelen voortbrengt die ons in staat stellen om een samenleving te scheppen en in stand te houden waarin mensen zich welbevinden. Hoe kunnen bedrijven, burgers, maatschappelijke organisaties, overheden, intergouvernementele organisaties daarbij een rol spelen? Laten we eerst eens kijken hoe mondialisering tot dusverre heeft aangegrepen op de verhouding tussen al deze partijen op het niveau van de nationale samenleving.

Een mondialiserende maatschappij

De natiestaat, één van de kinderen van de Verlichting, moest orde brengen toen ten tijde van godsdiensttwisten de chaos door Europa waarde. Natiestaten moesten stabiliteit brengen, binnenstatelijke twisten moesten worden voorkomen. De beide Wereldoorlogen lieten definitief zien dat het stelsel van soevereine natiestaten geen garantie tegen de oorlog was. Volkerenbond, Verenigde Naties en de Europese Unie werden in het leven geroepen om de soevereiniteit zodanig te beperken dat oorlog voortaan voorkomen zou worden. Dat is in ons werelddeel aardig gelukt, maar ondertussen luidde het wel het begin in van de aantasting de macht en het gezag van de nationale overheid.

De grote omwenteling van de jaren zestig stelde de natiestaat voor nog een uitdaging. Mensen eisten hun verantwoordelijkheid, inspraak deed zijn intrede en gezagdragers moesten de verhouding tussen spreken en luisteren bijstellen. Tegelijk plaatsten maatschappelijke bewegingen forse vraagtekens bij de keerzijden van vooruitgang en ontwikkeling: milieu-effecten, de ongelijke verdeling tussen rijk en arm.

De eerste reflex in Nederland (maar niet alleen daar) was dat de overheid die nadelige kanten van de vooruitgang moest inperken door regelgeving. Dat was op zich paradoxaal, want in strijd met de roep om een minder bedilzuchtige overheid. De legitimiteit van de overheid was nu juist ter discussie gesteld. Het was dus geen wonder dat deze rol van de overheid in de loop van de jaren tachtig onder vuur kwam

te liggen. Dat nam alleen maar verder toe doordat de overheid de samenleving niet bleek te kunnen maken. Ofwel: bovenop het legitimiteitstekort kwam nog een capaciteitstekort.

Beide tekorten werden nog versterkt doordat supranationale organisaties steeds meer invloed kregen. Tegelijkertijd sloegen bedrijven hun vleugels tot ver over nationale grenzen uit. Daar waren ze buiten de invloedssfeer van de nationale overheid. En in eigen land konden ze dreigend zeggen dat het gras elders groener was.

Het aanvankelijke antwoord op deze mondialisering van de economie was: meer regelgeving op supranationaal (vooral: EU) niveau, en uniformisering van nationale regelingen. Maar dat antwoord is problematisch. Ten eerste versterkt het de afkalving van de invloed van de nationale overheden. En in de tweede plaats lost het de vragen van capaciteits- en legitimiteitstekort niet op, maar verplaatst ze slechts naar het bovennationale niveau.

De kern van het probleem: de nationale staat kan veel problemen niet aan omdat ze het schaalniveau van de staat overstijgen. Dat geldt voor milieu, veiligheid, nationale economische ordening, maar ook voor schaarse grond- en hulpgrondstoffen). Dat is niet alleen het gevolg van bewuste pogingen de soevereiniteit van nationale staten te beperken. Ook het groeiende belang van grensoverschrijdende communicatie, handel en verkeer draagt daar aan bij. De wereld wordt een dorp. De maatschappij wordt mondiaal, dat relativeert het belang van nationale staten. Er ontstaat een mondiaal vacuüm. Hoe voorzien we in de ordening die nodig is de wereld leefbaar te houden?

Over ordening, maatschappelijke organisaties en individuele verantwoordelijkheid

Christendemocraten leggen graag veel verantwoordelijkheid bij maatschappelijke organisaties en bedrijven (management én werknemers). Ook een appèl op de verantwoordelijkheid van individuele burgers en hun organisaties maakt deel uit van de maatschappelijke orde die we nastreven. Bij dit alles heeft de overheid een faciliterende en waarborgende taak. Daarnaast stimuleert en initieert ze dat partijen in de samenleving om tot afspraken te komen.

In Nederland en onze directe buurlanden is deze visie neergeslagen in het 'Rijnlands model'. Zelfs een zich liberaal noemende denker als Fukuyama, wekt ons op zuinig te zijn op de verworvenheden die we op dat punt in ons land hebben. Het heeft geleid tot een stabiele samenleving, waarin aan verschillende belangen en ideeën op evenwichtige wijze recht wordt gedaan. Niettemin moet ook gezegd dat we momenteel worden geconfronteerd met enkele belangrijke beperkingen van dit model.

Een eerste reeks beperkingen houdt in dat het model bloot staat aan uitholling van binnenuit. Dat is het geval op alle niveaus van maatschappelijke ordeningen. Nationale overheden kunnen en 'mogen' steeds minder uitrichten. Maatschappelijke organisaties en bedrijven maken hun verantwoordelijkheid niet altijd waar. Vaak doen ze een beroep op de overheid om in te grijpen, als steun in de rug of om te garanderen dat een concurrent niet bevoordeeld wordt. En tenslotte, het appèl op individuele mensen en hun organisaties wordt bemoeilijkt door secularisering, vergruizing, en individualisering.

Een tweede reeks beperkingen heeft er mee te maken dat het 'Rijnlands model' niet zomaar is over te zetten op internationaal niveau. Op boven-nationaal niveau is het middenveld moeilijk aanspreekbaar op die verantwoordelijkheid, zo het al enige slagkracht en countervailing power heeft. Zou men het buiten de 'Rijnlandse' landen tot ontwikkeling willen brengen, dan is het nodig dat een sterke overheid daartoe de kaders schept. Nog fundamenteeler is dat men buiten Nederland en zijn buurlanden het Rijnlandse model niet begrijpt, of niet wil begrijpen. In landen als Engeland heerst tussen bijvoorbeeld werkgevers en werknemers eerder een vecht- dan een overlegcultuur. Denk bijvoorbeeld ook aan:

- de ontwikkelingen in de EU, waar van de twee oorspronkelijke Christen-democratische idealen 'de vrije binnenmarkt' aanzienlijk beter van de grond is gekomen dan 'het Europa van de burger';
- in de Midden- en Oosteuropese landen lijkt een ongebreidelde markt in rap tempo de plaats in te nemen van de vroegere planeconomie;
- in Latijns-Amerika is het neo-liberalisme dat de klok slaat;
- in Azië maken landen een zeer snelle economische ontwikkeling door, terwijl de politieke democratisering veel voorzichtiger verloopt en de maatschappelijke infrastructuur achterblijft.

Dilemma's ter overweging

Maar hoe vullen we dat mondiale vacuüm dan wel? Kiezen we voor het versterken van een 'mondiale overheid'? Of leggen we de verantwoordelijkheid meer bij de burgers en hun organisaties zelf, zoals consumentenorganisaties, werkgevers-, werknemers- en milieu-organisaties?

Maar welk ordeningsmodel het uiteindelijk ook wordt, we blijven gijzelaars van een systeem waarin we telkens tussen tegengestelde belangen moeten kiezen. En die keuzen worden steeds moeilijker. Twee voorbeelden:

Stel: je bent een ondernemer die staat voor de beslissing om een haven te gaan aanleggen in Borneo. Je weet dat dit het traditionele leven van de lokale bevolking zal ontwrichten en veel ontbossing tot gevolg zal hebben. Deze grote order omwille van de genoemde nadelen afwijzen is politiek gesproken de meest gewenste keuze. Maar die keuze heeft wel belangrijke gevolgen voor jou bedrijf en de werkgelegenheid, terwijl het maar de vraag is of bij afwijzing niet gewoon een concurrerend bedrijf de order aanneemt.

Stel: een bedrijf staat voor de keuze om een nieuwe activiteit in de Nederlandse dan wel de Noorse vestiging onder te brengen. In Nederland kan dat werk bieden aan een grote groep werknemers die anders dreigt te worden ontslagen. Vestiging in Noorwegen draagt daar uiteraard bij aan de werkgelegenheid, maar houdt tegelijkertijd in dat voor de logistiek een minder milieubelastende vorm van transport kan worden gekozen.

Deze dilemma's doen zich in telkens verschillende vormen aan ons voor. Het zijn de kernvragen in de komende eeuw op internationaal niveau: het milieuvraagstuk en de armoedebestrijding. Missie en werelddiakonaat, de Max Havelaar organisatie en ontwikkelingseconomen weten het glashelder uiteen te zetten: de internationale handel, gedomineerd door onze landen draagt niet alleen bij aan onze welvaart, maar ook aan het bestendigen van de armoede elders in de wereld. Tegelijk is het zo dat onze bedrijvigheid daar kan helpen bij armoedebestrijding.

Twee vragen staan dus centraal:

- Welke keuzes maken we binnen het dilemma economische groei, milieu en een eerlijke welvaartsverdeling?
- Langs welke weg maken we die keuzes en hoe dwingen we die keuzes af?

De confrontatie tussen de ontwikkelingen en dilemma's met betrekking tot mondialisering en economische ordening leidt tot de volgende centrale stelling:

STELLING:

De publieke opinie en in het verlengde daarvan het mobiliseren van de macht van de consument wordt de komende decennia een van de belangrijkste instrumenten om behoud van het milieu en een eerlijker welvaartsverdeling af te dwingen.

Afgeleide stellingen

- We zullen nooit echt kiezen voor milieu-behoud en voor een rechtvaardiger welvaartsverdeling in de wereld, omdat dat rechtstreeks tegen onze eigen belangen ingaat, of tegen belangen van mensen die we vertegenwoordigen. Als politici (kiezers), vakbondsbestuurders (leden) of als ondernemers (aandeelhouders).
- Om uit de grote mondiale problemen te komen is het nodig een mondiale overheid (wereldregering) in het leven te roepen met verstrekkende bevoegdheden.
- Een nationaal werkgelegenheids-, milieu- en veiligheidsbeleid is voor een land als Nederland flauwekul.

Structuren in de samenleving

Wie op zoek is naar een beeld van de Nederlandse samenleving, heeft meer aan een film dan aan een foto. De samenleving is voortdurend in beweging. Ze wordt gevormd door de mensen die in Nederland wonen en is het produkt van de keuzen die zij maken: wat betreft hun relaties, hun werk, de invulling van hun dagelijks leven, hun politieke voorkeuren, hun uitgaven en niet in de laatste plaats hun instelling en opstelling. Idealiter ervaren mensen de samenleving als een verlengstuk van zichzelf, voelen zich erbij betrokken en zijn bereid om er op eigen wijze mee vorm aan te geven. In de samenleving moeten mensen tot hun recht komen en ruimte krijgen. De samenleving moet voorwaarden scheppen waaronder mensen hun verantwoordelijkheid kunnen dragen.

Dat is een mooi scenario, maar het draaiboek ziet er in de praktijk anders uit. De samenleving wordt allerm minst ervaren als een produkt van keuzen. Veel ontwikkelingen lijken zich autonoom te voltrekken. Individuele mensen moeten voortdurend kiezen, maar hebben naar hun gevoel weinig invloed op wat er gebeurt. Waar ze wel een beslissing van betekenis moeten nemen, vinden ze dat er vaak weinig te kiezen valt. Je mag al blij zijn als je een baan kan krijgen, dus zeur je niet over deeltijdwerk en ouderschapsverlof. En aan principes hangt meestal een prijskaartje - Max Havelaar-koffie en scharrelvlees moet je wel kunnen betalen. De theoretische keuzevrijheid is in de praktijk nogal beperkt. Waar wel sprake is van duidelijke keuzen bezorgen ze de deskundigen hoofdpijn. De keuzen van mensen blijken veranderlijk en niet gemakkelijk voorspelbaar. Mensen die in dezelfde omstandigheden verkeren blijken heel verschillende keuzen te maken. Er is in de samenleving sprake van een grote dynamiek en een enorme complexiteit.

De meeste problemen in de samenleving kunnen niet door individuele mensen worden opgelost. Er is behoefte aan organisatie. Die rol wordt vervuld door tal van sociale verbanden, van overzichtelijke kleinschalige initiatieven tot grote landelijke koepelorganisaties. Door de jaren heen is de blikrichting van de maatschappelijke organisaties eenzijdig geworden, zelfs zo dat het maatschappelijke middenveld het imago heeft gekregen van semi-overheid. In liberale ogen is het maatschappelijk middenveld daarmee overbodig geworden als structurerend element en als gesprekspartner voor de overheid. Burgers hebben in onze tijd rechtstreeks toegang tot de overheid en dat moet waar mogelijk nog verbeterd worden.

Tussenstructuren vormen (een zwevend) dak dat kan worden gemist als kiespijn.

Anderen zien wel toekomst voor het maatschappelijk middenveld, maar dan moeten de organisaties wel terug naar hun oorspronkelijke functie. Dat is het structureren van particulier initiatief, waarbij de sociale verbanden voertuig zijn tussen wat burgers beweegt en wat de overheid doet om samenleven mogelijk te maken.

Samenleven is verantwoordelijkheid voor elkaar nemen. Het probleem is dat het in de chaotische samenleving niet altijd duidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is. We zijn er erg aan gewend dat op het moment dat ergens een gat valt de overheid een noodverband legt. De overheid is troubleshooter voor alles waar de samenleving geen zin in heeft of waar ze geen mogelijkheden voor ziet. De complexiteit van

de samenleving leidt tot blikvernuwing bij mensen. Je beperkt je tot dingen die je nog wel kan overzien. Op die manier heeft de overheid een enorme hoeveelheid verantwoordelijkheden aan zich getrokken die niet meer teruggenomen worden. Noodverbanden zijn zo vaak permanent geworden dat de bodem van de verband- annex schatkist bereikt is en gaten met gaten gestopt worden. De overheid kan niet langer aan alle verwachtingen voldoen, maar omdat niet duidelijk is waar ze wel thuishoren worden ze niet ingevuld.

Dat blijft natuurlijk niet zonder gevolgen. Wie voor zichzelf kan zorgen, verantwoordelijkheid voor zichzelf kan dragen heeft niet zoveel te vrezen. Maar juist de zwakken in de samenleving komen in de knel. Kinderen, gehandicapten, de kwetsbare groep ouderen, werklozen, psychiatrische patiënten, zwervers etc. - zij hebben zorg nodig. In financiële zin, maar vaak ook door de fysieke inzet van mensen. Solidariteit is een wezenlijk onderdeel van het menselijk samenleven. Een samenleving heeft alleen perspectief als mensen in iedere levensfase en levensomstandigheid serieus genomen worden. Of dat het geval is kan afgelezen worden aan de manier waarop men omgaat met de zwakken.

Een ander ijkpunt voor de kwaliteit van de samenleving is de participatie van mensen. Ook in de deelname aan het maatschappelijk leven wordt zichtbaar of een samenleving mensen waardeert in iedere levensfase en levens-omstandigheid. In ons huidige arbeidsbestel worden hele groepen mensen afgeschreven. Wie kwetsbaar is wordt geproblematiseerd. Gaven en mogelijkheden worden voornamelijk beoordeeld op hun economische inzetbaarheid. 'Werk' is in de gangbare definitie betaalde arbeid. Dat is een op zijn minst eenzijdige benadering. Onbetaald werk en vrijwilligerswerk zijn net zo onmisbaar voor het functioneren van de samenleving als betaald werk.

In onze samenleving doet zich de wonderlijke ontwikkeling voor dat het hooggewaardeerde betaalde werk gedaan wordt door een steeds kleinere groep mensen die dankzij machines en computers een buitengewoon hoge arbeidsproductiviteit heeft en die in toenemende mate moeite heeft om het betaalde werk te combineren met vrije tijd en zorgtaken. Daarnaast is er de groep die buiten het arbeidsproces blijft en die vaak moeite heeft om haar gedwongen vrije tijd in te vullen. Zowel in financieel opzicht als wat betreft tijdsbesteding is de participatie aan maatschappelijke activiteiten in onze samenleving behoorlijk scheefgetrokken.

De chaotische dynamische samenleving biedt in het kader van de arbeidsverdeling echter ook mogelijkheden. Mensen in onze maatschappij zijn meer dan ooit veranderingsbereid. Een vaste baan is niet meer het belangrijkste. Wel willen mensen een aantal basiszekerheden. Ze moeten aan hun verplichtingen kunnen blijven voldoen, ten aanzien van diegenen voor wie ze verantwoordelijkheid dragen (zoals hun gezin) maar ook ten aanzien van de hypotheekbank. In de discussie over het nieuw in te richten arbeidsbestel en stelsel van sociale zekerheid zal daarom waarschijnlijk een nieuwe term het sleutelbegrip worden: 'Flexibele zekerheid'

De confrontatie tussen de ontwikkelingen en dilemma's rond georganiseerde solidariteit en samenlevingsvraagstukken en de christen-democratische beginselen leidt tot de volgende centrale stelling:

STELLING:

Nu je in de samenleving zekerheid steeds meer zelf privaat moet regelen en maatschappelijke organisaties zich in toenemende mate lijken te beperken tot het behartigen van eigen (deel)belangen kunnen we alleen nog maar vertrouwen op de overheid als hoeder van het algemeen belang.

Afgeleide stellingen:

- Een maatschappij is alleen solidair als mensen zich solidair opstellen. De overheid kan daarom beter energie steken in het activeren van burgers dan in complexe regelingen en voorzieningen.
- Iedereen moet via betaald werk in principe in zijn eigen onderhoud voorzien en zijn capaciteiten ontplooien. Ook zorgtaken moeten in de toekomst betaald worden. Zo moet de overheid er voor zorgen dat iedereen werkt met of zonder aanvullende overheidsuitkering.
- Mondige burgers zijn met name gericht op hun eigen kleinschalige sociale verbanden. Adequate behartiging van het algemeen belang kan het beste geschieden door de overheid, in samenspraak met organisaties van burgers. Het maatschappelijk middenveld blijft daarom noodzakelijk.

Andere tijden, andere politiek

Goede lobbyisten zijn zuinig met hun tijd. Wanneer een ervaren lobbyist tot zaken wil komen, heeft hij een voorkeur voor gesprekspartners met invloed. Een lobbyist spreekt dan ook bij voorkeur ambtenaren. En daarmee is hij een symptoom voor een bredere ontwikkeling: verschuiving van het zwaartepunt naar buiten de politieke arena.

De laatste jaren wordt veelvuldig aangedrongen op versterking van het 'primaat van de politiek'. Ons 'strategisch beraad' komt ook tot die aanbeveling. Daarmee wordt geprobeerd een geleidelijk functieverlies van de traditionele vertegenwoordigende democratie en de traditionele politieke partijen tegen te gaan. De vraag is echter gerechtvaardigd of de roep om primaat een adequaat antwoord is op moderne ontwikkelingen. Het is op z'n minst niet het hele verhaal. Wij vinden dat het tijd wordt voor bezinning op de rol voor de politiek in sterk veranderende omstandigheden. De politiek moet een andere rol vervullen en doet er goed aan zichzelf zodanig om te vormen dat het mogelijk wordt die rol zo goed mogelijk te vervullen. Een andere tijd vraagt om een andere invulling van politiek bestuur en politieke partijen.

Functieverlies op alle fronten

In welke mate blijkt het primaat van de politiek nog uit de politieke agenda? Ooit waren volksvertegenwoordigers noodzakelijk om de regering op de hoogte te houden van wat er in hun gewest onder de bevolking leeft. Geleidelijk is de informatievoorziening zodanig verfijnd, dat de bureaucratie beter op de hoogte is van wat er onder de bevolking leeft dan de politici zelf. Ambtenaren kunnen aan de hand daarvan een aanzienlijk scherper en meer gedetailleerd beeld geven van de stand van zaken in de samenleving en de wensen en opvattingen die leven in de bevolking. Aan de hand van informatie uit de samenleving wordt beleid bijgesteld. De concrete inbreng van politici loopt het risico mosterd na de maaltijd te worden. Hoeveel invloed hebben politici nog op de politieke agenda?

Primaat van de politiek zou zichtbaar moeten zijn in beleidsontwikkeling en besluitvorming. Maar in veel gevallen wordt door direct betrokkenen en ambtenaren een plan ontwikkeld. In zo'n maatschappelijk proces worden afspraken gemaakt en compromissen gesloten. Plannen worden kant en klaar aan het politiek bestuur voorgelegd. Hoeveel ruimte voor politieke amendering bestaat er nog als zo'n plan wordt aangeboden? Wie kritiek heeft op onderdelen, loopt het risico dat hij een moeizaam bereikt compromis onderuit haalt. Het planproces, met alle maatschappelijke democratie die daarbij hoort, gaat niet alleen vooraf aan besluitvorming door de parlementaire democratie, maar stelt haar voor een deel terzijde.

Het primaat van de politiek bij de uitvoering van beleid lijkt anno 1996 een verlaten beginsel. In veel gevallen wordt er voor gekozen om de uitvoering van beleid op afstand te zetten van de politiek. De opvatting dat de overheid voor de uitvoering van beleid een 'contract' sluit met een neutrale uitvoerder heeft in de afgelopen jaren betrekkelijk veel steun gekregen. Niet in de laatste plaats van de uitvoerders zelf. Zij zien hierin een uitstekende bescherming tegen de onbestendigheid van het politiek bestuur. Ook

dat geeft te denken over de positie die in ons staatsbestel nog wordt ingenomen door gekozen volksvertegenwoordigers.

Aanpassing nodig

De hiervoor beschreven ontwikkelingen zijn niet alleen van de laatste tijd, maar bevinden zich wel in een stroomversnelling. En dat is niet gek. Wanneer zich in de samenleving ingrijpende ontwikkelingen voordoen, kan dat niet zonder gevolgen blijven voor de aard van het politiek bestuur, de manier waarop bestuurd kan worden en de taken die door de overheid in welke vorm dan ook ter hand moeten worden genomen.

De ontwikkelingen zijn zo vaak beschreven dat het haast een cliché is om te wijzen op trends als mondialisering en individualisering, mede veroorzaakt door de geweldige groei van de informatietechnologie. Deze ontwikkelingen bepalen het speelveld voor het politiek bestuur. De parlementaire democratie heeft zijn hoofdvorm gekregen in de tijd waarin de technologie zich in de fase van de stoommachine bevond. En de opkomst van de informatietechnologie raakt de politiek in de kern. Politiek bestaat uit informatie en communicatie. De opkomst van de informatietechnologie kan voor haar niet zonder gevolgen blijven. Moeten we niet erkennen dat onze democratie aan revisie toe is? En waartoe zou die erkenning moeten leiden? Welk optreden wordt na de eeuwwisseling van de overheid verwacht en hoe dient ze dat vorm te geven? Welke ruimte is daarin nog voor de vertegenwoordigende democratie en de politieke partij? Welke eisen stelt de moderne tijd aan de taken en structuur van het bestuur?

Nieuwe dingen anders doen

Christendemocratie stelt de overheid - in elke denkbare vorm - als hoedster van de publieke gerechtigheid. Door haar optreden dienen waarborgen voor medemens en leefomgeving te worden gesteld. De vraag is niet zozeer welke functie de overheid heeft, maar of en in hoeverre de overheid in een veranderde omgeving nog in staat blijft die ordening waar te maken.

Wij zijn traditioneel de voorvechters van een grote maatschappelijke invloed op het openbaar bestuur. Vanuit dat perspectief is de verschuiving van de politiek op zichzelf positief te waarderen. Moderne informatietechnologie biedt kansen voor het inrichten van politieke besluitvorming op een manier die dicht in de buurt komt van wat wij ideaal vinden. Wel vergt een grotere maatschappelijke inbreng in politieke besluitvorming een andere rol voor de politiek. Bijvoorbeeld dat politici zich meer als procesbegeleider van maatschappelijke discussies en minder als exclusieve deelnemers daarin opstellen.

De discussie over het 'primaat van de politiek' vraagt dus om een verstandige en selectieve benadering. Functieverlies voor de vertegenwoordigende democratie is lang niet altijd erg. Zeker niet als dat alleen maar betekent dat hun functie in het geding is. Het kan winst betekenen wanneer een aantal politieke processen zich afspeelt op enige afstand van gekozen politici, wanneer tegelijkertijd op andere gebieden de politieke besluitvorming kan worden versterkt. Zijn we daarin in staat tot een genuanceerde en verstandige benadering en weten we nieuwe wegen te combineren met behoud van politieke inbreng?

Plaats van de politieke partij daarin

Bezinning is ook nodig op de rol die politieke partijen in de toekomst. Ook deze dateren uit de tijd van de stoommachine. Partijen werden de centrale bemiddelaars tussen de bevolking en de overheid. Zij voerden propaganda, selecteerden mensen voor politieke functies en stelden programma's op. Ze waren onmisbaar voor de emancipatie van grote delen van het volk.

Maar hoe belangrijk zijn partijen nog in een geïndividualiseerde geëmancipeerde samenleving met hoger opgeleide mensen? Wat voor rol kunnen zij na de eeuwwisseling nog spelen bij het bevorderen van de politieke participatie? Steeds minder mensen stemmen. Nauwelijks 1 % van de bevolking is lid van een partij. De televisie stuurt het politieke debat veel sterker dan partijorganen. Steeds minder kiezers voelen zich gehouden aan een partij, steeds meer 'zweven'. Wanneer deze ontwikkelingen blijvend zijn (en niets wijst op het tegendeel), zijn politieke partijen verplicht tot enige zelfreflectie. Wat voor rol zien zij voor zichzelf weggelegd in een anders vormgegeven politiek in een veranderde maatschappij?

Een en ander leidt tot de volgende centrale stelling:

STELLING:

De vertegenwoordigende democratie die is ontstaan in de periode dat de technologie in het stadium van de stoommachine was, kan zonder fundamentele aanpassingen niet overleven in de eeuw van informatie- en communicatie-technologie.

Afgeleide stellingen:

- In haar oriëntatie op de toekomst van de politiek en het openbaar bestuur heeft het Strategisch Beraad de betekenis van informatie- en communicatie-technologie schromelijk onderschat. Het mist daarmee de aansluiting met één van de belangrijkste ontwikkelingen in de komende eeuw en met een nieuwe generatie.
- De binding van kiezers verloopt via de media en niet via de politieke partijen. Het zoeken naar nieuwe wegen en vaste waarden is onvoldoende om ons te vernieuwen: de huidige politieke partijen zijn uit de tijd, we moeten zoeken naar alternatieven.
- Een politieke partij die haar machtsbasis alleen blijft zoeken in vertegenwoordigende lichamen en besturen zal steeds minder invloed hebben op de inrichting en sturing van de maatschappij.

Kennis-, informatie- en cultuuroverdracht

Op het gebied van media- en onderwijsbeleid is het CDA de laatste tijd duidelijk in het defensief geraakt. Een belangrijke oorzaak daarvoor is het vasthouden aan historisch gegroeide vormen die een onvoldoende herkenbare relatie hebben met de oorspronkelijke politieke normen. Vorm en norm passen in een snel veranderende wereld niet meer bij elkaar. Op het terrein van de media is dit het duidelijkst te zien. Tot 20 à 30 jaar geleden was sprake van een min of meer stabiele situatie: de omroepen konden rekenen op een trouwe achterban; de culturele opdracht - in de meest brede betekenis van de opdracht van waarden en normen - stond centraal; de commerciële omroep was nog geen factor van belang, onderlinge concurrentie was er door de gesegmenteerde achterbannen niet tot nauwelijks; het perspectief was nationaal. Dat staat nu allemaal op zijn kop. Door de komst van de commerciële omroepen, door de toegenomen economische betekenis van de amusementssector en de technologie die erbij hoort en door een grilliger (kijk-)gedrag van de kijker hebben de publieke omroepen zich steeds meer genoodzaakt gevoeld om zich als marktpartij op te stellen. Dat dreigt te leiden tot een uitholling van de oorspronkelijke culturele opdracht met als gevolg dat politieke steun aan het gegroeide omroepbestel (verder) wegvalt. Deze zeer korte analyse geeft aan dat het aangrijpingspunt voor de discussie niet langer kan zijn de afzonderlijke omroeporganisaties die samen 'het bestel' vormen, maar de publieke omroep als zodanig. Er moet nu van bestel naar organisaties worden geredeneerd en niet van organisatie naar bestel, zoals gebruikelijk was. Het CDA heeft van oudsher goede papieren om juist het publieke karakter van een modern publiek bestel politiek te legitimeren. Nu echter dreigt het CDA buiten spel te raken door (het officiële standpunt) hetzij voor anker te gaan bij het primaat van de omroeporganisatie, hetzij (een sterk officiële onderstroom) de illusie te koesteren dat gelijkvormigheid aan de commerciële zenders' voor voldoende diversiteit, diepgang en vernieuwing zal zorgen.

Op het terrein van het onderwijsbeleid dreigt het CDA zich door een conservatieve opstelling eveneens irrelevant te maken. Door enerzijds de keuzevrijheid te beperken tot datgene wat historisch als aanbod is gegroeid en door anderzijds de drempels voor het zelf creëren van een alternatief aanbod door ouders erg hoog te maken, verliest de vrijheid van onderwijs haar ware betekenis. Teveel kan daardoor het CDA de verdenking op zich laden vooral één bepaald (i.c. confessioneel) belang te zien als het gaat om de vrijheid van onderwijs.

Een nieuwe benadering zou moeten uitgaan van de aantoonbare bereidheid van ouders om zich in te zetten voor het onderwijs van hun kinderen. Die inzet is echter situatieafhankelijk van de kwaliteit in de meest brede zin, inclusief uitstraling en identiteit, die een school op een bepaald moment biedt. Wordt die kwaliteit niet geboden, dan wil men simpele, directe middelen om daar iets aan te doen of men neemt de benen. De inspanning van ouders is tegenwoordig vooral op het onderwijs zelf gericht en niet op de bestuurlijke perikelen daarachter. Het beleid zou daarop moeten inspelen.

Het laatste debat over de vrijheid van onderwijs in de Tweede Kamer heeft laten zien hoezeer het CDA in

het defensief is terechtgekomen. Hoe komt dat? In de kern zou het wel eens kunnen komen door een verkeerde opvatting van het begrip keuzevrijheid. De politiek heeft het historisch gegroeide aanbod van onderwijs als maatgevend verklaard en rechtvaardigt dat door o.a. te wijzen op het feit dat ouders hun kinderen naar de betreffende scholen sturen. Maar echte keuzevrijheid voorziet toch ook in voorwaarden waaronder op eenmaal gemaakte keuzen kan worden teruggekomen? Aan die voorwaarden wordt om twee redenen niet voldaan. Ten eerste maakt het geheel van regelingen m.b.t. opheffings- en stichtingsnormen het erg moeilijk tot een substantiële wijziging van het onderwijsaanbod te komen. Ten tweede wordt de burger in de regelingen erg aangesproken op zijn rol van (eventuele) bestuurder en erg weinig op zijn rol als afnemer van het onderwijs.

Burgers moeten dus meer middelen tot hun beschikking krijgen om invloed uit te kunnen oefenen op het onderwijs dat hun kinderen krijgen. Daarmee kan ook worden ingespeeld op de steeds hogere kwaliteitsnormen die ouders stellen. De komst van kwaliteitsgidsen is daarvoor een aanwijzing. Nu scholen steeds meer 'marktpartij' worden moeten, ze -binnen redelijke deugdelijkheidseisen- ook voldoende bestuurskracht kunnen ontwikkelen om zich te profileren. Alleen zo wordt niet alleen ingespeeld op de kritische wensen van de ouders, maar ook op de vele vragen en problemen waarmee scholen te maken hebben: geweld, ontwrichte gezinnen, culturen die soms botsen. Het is te overwegen over te gaan op het zogenaamde systeem van leerrechten. Door middel van vouchers kunnen leerlingen hun rechten verzilveren. Voor de totstandkoming, samenstelling en flexibiliteit van het onderwijsaanbod kan zo'n systeem grote consequenties hebben. Omdat het standpunt van afwegingen niet alleen ligt in de bestuurlijke circuits, maar bij de afnemers van het onderwijs. Waarom zou het onderwijs niet kunnen, wat in de zorg met het zogenaamde cliëntgebonden budget wel kan?

De nieuwe technologische ontwikkelingen op communicatiegebied vervagen de grenzen tussen de media, het onderwijs en de reguliere intermenselijke communicatie. De individuele burger krijgt meer zeggenschap over zijn eigen informatie. Hij kan een persoonlijk informatie-menu samenstellen en zijn eigen waardepatroon creëren uit het grote aanbod van informatie; een open communicatieve samenleving. Anderzijds levert dat de mogelijkheid op dat onze samenleving fragmenteert als gevolg van de grotere invloed van het individu en de vervaging van algemene maatschappelijke normen. De rol van de politiek en de staat neemt daarbij ondertussen af en de nieuwe communicatie-mogelijkheden zijn nauwelijks te structureren. Het wegvallen van algemeen aanvaarde normen leidt enerzijds tot een individuele zoektocht naar een persoonlijk waardepatroon en anderzijds tot een zoeken naar een groepsidentiteit met eigen normen, die verschillen van andere groepen. De groepscultuur van jongeren over heel de wereld verschilt bijvoorbeeld nauwelijks meer van elkaar, maar het regionalisme van de Bask, de Fries en de Texaan neemt fors toe.

De zorgen omtrent de toegankelijkheid van de media, de veelkleurigheid in het aanbod, de inhoud, de programma's en de informatie-normen en het dreigende gevaar dat er een kloof ontstaat tussen burgers die instaat zijn relevante informatie tot zich te nemen en burgers die dat niet kunnen, geven de overheid een bepaalde verantwoordelijkheid. De vraag is echter welke weg de overheid moet inslaan. Moet de overheid zeer actief en regulerend optreden of zich juist passief opstellen en er op vertrouwen dat de markt een noodzakelijke correctie regelt.

Op basis van de bovenstaande observaties op het gebied van media, onderwijs en informatie leggen we graag de volgende stelling voor:

STELLING:

De ontwikkelingen in de samenleving op het gebied van media, onderwijs en communicatie-technologie vragen meer dan ooit om een overheid als zedenmeester.

Afgeleide stellingen

- Het verdwijnen van het publieke bestel is geen probleem als er voldoende commerciële aanbieders op de markt zijn.
- Met het wegvallen van de culturele opdracht van de media is de rol van de overheid in medialand uitgespeeld.
- Het onderwijs krijgt een steeds belangrijker taak waar het gaat om de overdracht van waarden en normen. Daarom moet het gehele onderwijs verbijzonderd worden.
- De open communicatieve samenleving ondermijnt de solidariteit.
- De overdracht van cultuur in gezin en samenleving in de vorm van normen, kennis, waarden en informatie is alleen mogelijk als de burgers waarborgen hebben voor vele keuzemogelijkheden. Daar waar de markt vrij spel heeft valt er uiteindelijk weinig meer te kiezen.

Confrontatie met de Toekomst op Internet

Het congres *Confrontatie met de Toekomst* ligt natuurlijk direct aan de elektronische snelweg. Via het internet-adres

<http://www.xs4all.nl/~sijp>

kan iedereen vanaf 20 januari virtueel een bezoek brengen aan het congres. Om nog eens alle relevante informatie over het programma en de inhoudelijke bijdragen na te lezen, of voor het laatste nieuws. In het zogenaamde virtuele congres-cafe kan men reageren op de bijdragen en stellingen en (of op al ingezonden reacties).

Interessante reacties die ons via het Internet bereiken, komen op 3 februari in de verschillende deelsessies aan de orde. Voor het bevorderen van de digitale communicatie tussen deelnemers, roepen wij diegene op die in het bezit zijn van een e-mailnummer deze te zenden naar "sijp@xs4all.nl". In het congres-cafe hangt dan een lijst met e-mailadressen; een eigentijds antwoord op het zondagse christen-democratische belcircuit. Na 3 februari verschijnen op de Internetpagina's het verslag van de dag en eventuele vervolgactiviteiten.

De bijeenkomst van 3 februari 1996 werd voorbereid door:

Henk Beltman	Harderwijk
Willem Jelle Berg	Enschede
Lucas Bolsius	Rotterdam
WimJan Bos	Sliedrecht
Hans Brüning	Houten
Gert van Doorn	Nijmegen
Wim van de Donk	Tilburg
Ron van Duffelen	Rotterdam
Marjon Gadella	Utrecht
John Grin	Amsterdam
Harro Hoogerwerf	Amsterdam
Hans Huibers	Nibbixwoud
Jan-Kees de Jager	Rotterdam
Froukje de Jonge	Almere
Arjen Jongma	Rotterdam
Berend Kamphuis	Leeuwarden
Ab Klink	Capelle a/d IJssel
Ad Koppejan	Amsterdam
Annemiek Koppejan	Zoutelande
Petra van der Kwast	Den Haag
Titia Lont	Den Haag
Karin van Nieuwenhuyzen	Lepelstraat (NB)
Peter Noordhoek	Berkel en Rodenrijs
René Paas	Groningen
Ruth Peetoom	Groningen
Peter Roelofs	Huizen
Jan Willem Sap	Naarden
Alex Schoep	Amsterdam
Michael Sijbom	Leiden
Govert Veldhuijzen	Dordrecht
Gerda Verburg	Snelrewaard
Kees-Jan de Vet	Prinsenbeek

CDA-Partijbureau:

Marjolijn Knol
Jan Willem Wiggers

Meer informatie? Neem dan contact op met:

Ron van Duffelen, CDA-bureau, dr. Kuypersstraat 5, 2514 BA Den Haag. Telefoon: 070 - 342 4853.

COMBINEER WERK & OUDERSCHAP MET CATALPA

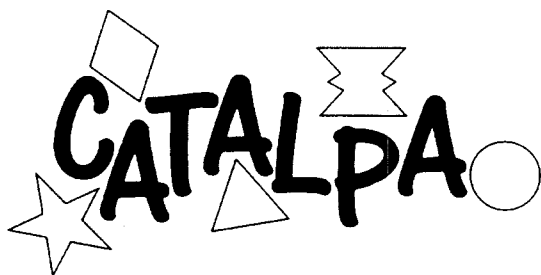
Catalpa, al 20 jaar thuis in kinderopvang.

Catalpa is in 1975 opgericht en inmiddels uitgegroeid tot één van de grootste organisaties voor de opvang van kinderen vanaf 6 weken tot 12 jaar. De organisatie beheert meer dan 48 vestigingen door geheel Nederland.

Catalpa, professioneel en flexibel.

Kernwoorden van de organisatie. Een professionele aanpak van de kinderopvang in de groeiende markt van wisselende arbeidspatronen. Catalpa is hierin uw flexibele partner in de uitvoering van kinderopvang. Kinderopvang, een factor van belang voor het optimaal functioneren van mannen en vrouwen in de arbeidsmarkt. De sterkere participatie van vrouwen, maar ook de grote groep één-oudergezinnen, zorgen ervoor dat de sociale economische vraag naar kinderopvang stijgt.

Vraag informatie aan bij:

Catalpa,
Landelijke organisatie
voor Kinderopvang
Postbus 586, 7550 AN,
Hengelo (O)

OF BEL GRATIS, 06 0743

Jong Management biedt ondernemers, directeuren en managers tot veertig jaar, de gelegenheid een netwerk met collega-ondernemers op te bouwen. Doel van Jong Management is onderling ervaringen uit te wisselen, kennis en inzicht te verwerven op sociaal-economisch en managementgebied en een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van nieuwe inzichten op deze terreinen.

Ondernemers, directeuren en managers

Jong Management is een zelfstandige vereniging, gelieerd aan VNO-NCW, die zich richt op ondernemers, directeuren en managers binnen markt-gerichte organisaties. Leden van Jong Management vervullen een leidinggevende functie en zijn (mede-) verantwoordelijk voor het beleid in hun bedrijf.

Regionaal en Landelijk

Jong Management telt meer dan 1200 leden verspreid over 28 regionale kringen door heel Nederland. Gemiddeld telt een kring zo'n vijftig leden. Binnen de kringen bestaat een evenwichtige spreiding van leden over de verschillende beroepsgroepen. Iedere kring organiseert maandelijks een bijeenkomst. Dat kan een bedrijfsbezoek zijn, een projectbijeenkomst, een thema-avond, maar ook een informele avond. Op landelijk niveau zijn er projecten over actuele managementonderwerpen. Door deze projecten ontstaat ook een goede basis voor networking buiten de eigen kring.

Eigen cultuur

Jong Management heeft als grondslag de christelijke levensovertuiging en vertaalt dit in 'maatschappelijke betrokkenheid' en in de 'cultuur' waarin met de mede-mens en de wereld wordt omgegaan.

Interesse

Ben je geïnteresseerd in Jong Management en voldoe je aan de criteria, bel dan voor meer informatie met het Landelijk secretariaat van Jong Management:

Jong Management, Postbus 84100, 2508 AC Den Haag
telefoon (070) 351 96 21/telefax (070) 351 96 25

96011307

De dag is tot stand gekomen dankzij (financiële) bijdragen van de volgende organisaties en bedrijven:

WI

WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT VOOR HET CDA

CDJf

pmu
T30

CATALPA

B A
B & A GROEP

JONG MANAGEMENT

PPE: Cœur de l'Europe
EVP: Herz Europas
EPP: Heart of Europe
PPE: Cuore dell'Europa
EVP: Hart van Europa
ΕΛΚ: Καρδιά της Ευρώπης
PPE: Corazón de Europa
PPE: Coração da Europa
PPE: Europas herte

Groupe du Parti Populaire Européen (DC) au Parlement européen
Fraktion der Europäischen Volkspartei (CD) des Europäischen Parlaments
Group of the European People's Party (CD) in the European Parliament
Gruppo del Partito Popolare Europeo (DC) del Parlamento Europeo
Fractie van de Europese Volkspartij (CD) in het Europees Parlement
Κ.Ο του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος (ΧΔ) στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
Grupo del Partido Popular Europeo (DC) en el Parlamento Europeo
Grupo do Partido Popular Europeu (DC) no Parlamento Europeu
Det Europæiske Folkepartis Gruppe (KD) i Europa-Parlamentet

Secrétariat - Sekretariat - Secretariat - Segretariato - Secretariaat -
Γραμματεία - Secretaria - Secretariado - Sekretariat

